

**PIEEJA TIESU VARAI
VIDES JAUTĀJUMOS**

UDK 349.6
GR 630

Teksta autori:

Aiga Grišāne, Sabiedrība par atklātību – Delna, projektu vadītāja
Ērika Lagzdiņa, REC Latvija, direktore

Materiāls sagatavots un nodrukāts ar Latvijas Vides aizsardzības fonda atbalstu projekta „Orhūsas konvencijas tiesu pieejamības pīlāra ieviešana Latvijā” ietvaros

Projekta ieviesējs:

Reģionālā vides centra Centrālai un Austrumeiropai
pārstāvniecība Latvijā (REC Latvija)

© 2008. REC Latvija, A. Grišāne, Ē. Lagzdiņa.

Materiāls ir brīvi izmantojams, atsaucoties uz autoriem
Brošūras elektroniskā versija pieejama REC mājaslapā www.reclatvija.lv

ISBN 978-9934-8007-0-2

Aiga Grišāne, Ērika Lagzdiņa

PIEEJA TIESU VARAI VIDES JAUTĀJUMOS

Informatīvs materiāls vides organizācijām, iedzīvotāju interešu grupām,
vides zinātnes studentiem un ikvienam, kas īsteno savas tiesības uz vidi

Rīga,
2008.

Priekšvārds

Latvijas Republikas Saeima 2002.gada 18.aprīlī, pieņemot likumu „Par 1998.gada 25.jūnija Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem”, ratificēja Orhūsas konvenciju. Konvencijas mērķis ir aizsargāt ikvienas personas tiesības dzīvot vidē, kas atbilstu personas veselības stāvoklim un labklājībai, tādēļ katrai valstij, kas parakstījusi konvenciju, saskaņā ar šīs konvencijas noteikumiem ir jāgarantē tiesības piekļūt informācijai, sabiedrības dalība lēmumu pieņemšanā un iespēja griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem.

Latvijā tiesības uz labvēlīgu vidi ir paceltas visaugstākajā līmenī un pieder pie cilvēka pamattiesībām. LR Satversmes 115.pants nosaka, ka valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu. Šī norma, pirmkārt, valstij un pašvaldībām uzliek par pienākumu izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu. Tas nozīmē pienākumu ņemt vērā vides aizsardzības intereses politiku, tiesības aktu, citu lēmumu izstrādāšanas un ieviešanas gaitā. Otrkārt, privātpersonai paredz tiesības normatīvajos aktos noteiktā kārtībā iegūt vides informāciju un līdzdarboties ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanas procesā. Treškārt, noteikto pamattiesību rangu tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē.[1.,2.]

Lai sabiedrība spētu izmantot savas tiesības Orhūsas konvencijas izpratnē, tai ir jāpilnveido zināšanas par konvencijas jautājumiem un attiecīgo normatīvo regulējumu Latvijā, tā kā konvencijas dotās tiesības vērsties tiesā ar vidi saistītos jautājumos aptver dažādus aspektus, proti - piekļuvi vides informācijai; līdzdalību ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanas procesos; vērsanos pret iestāžu darbību vai bezdarbību, kas neatbilst vides normatīvo aktu prasībām, un normatīvo aktu atbilstības izvērtēšanu.

Latvijā sabiedrība līdz šim nav izrādījusi lielu aktivitāti, vērstoties pie tiesas ar vidi saistītos jautājumos, arī tiesu prakse nav plaša. Tomēr atsevišķi gadījumi ļauj prognozēt, ka situācija varētu mainīties, jo daudzviet spiediens, kas ekonomisko un attīstības interešu vārdā tiek izdarīts uz vidi, rada tai draudus vai reālu kaitējumu. Tāpēc sabiedrība, izmantojot savas demokrātiskās tiesības, arvien plašāk iesaistās ar vidi saistītu procesu uzraudzībā un lēmumu pieņemšanā, vienlaikus demonstrējot savu pilsonisko briedumu.

Brošūras izdošanu finansē Latvijas Vides aizsardzības fonds, un tās sagatavošanā izmantotas atziņas no apmācības semināra tiesnešiem, kas notika 2008.gada martā, kā arī nevalstisko organizāciju praktiskā pieredze Orhūsas jautājumos. Daudzviet ir minētas atsauces uz konkrētiem tiesas lēmumiem, kuri, detāli analizēti, var kalpot juridiskajai argumentācijai, vērstoties ar prasību tiesā.

Brošūras autori cer, ka šis materiāls būs labs palīgs nevalstiskajām organizācijām un dos plašāku ieskatu Orhūsas konvencijas izmantošanas iespējās.

1. Orhūsas konvencijas prasības Latvijas normatīvajos aktos

Pārņemot Orhūsas konvencijas principus Latvijas normatīvo aktu sistēmā, svarīgi bija sekojoši uzstādījumi:

- ✓ konvencija nosaka minimālos standartus un neierobežo valsts tiesības īstenot pasākumus, kas nodrošina plašākas tiesības;
- ✓ ikvienam ir tiesības dzīvot labvēlīgā vidē;
- ✓ iedzīvotājiem un nevalstiskajām organizācijām ir nozīmīga loma vides aizsardzībā;
- ✓ valsts (un pašvaldības) iestādes glabā vides informāciju sabiedrības interesēs;
- ✓ jāievēro diskriminācijas aizliegums;
- ✓ jāievēro sodīšanas, vajāšanas, ietekmēšanas aizliegums, ja persona īsteno tiesības atbilstoši konvencijas noteikumiem.

Vides jomā pamatlikums un vienlaikus galvenais normatīvais akts, kas pārņem Orhūsas konvencijas prasības, ir **Vides aizsardzības likums** (02.11.2006., turpmāk - VAL). Atsauces uz šo likumu un citiem normatīvajiem aktiem palīdzēs raksturot Orhūsas konvencijas prasību ieviešanu Latvijā.

■ Sabiedrības tiesības vides jomā

Lai saprastu sabiedrības tiesības, ir jāzina, kā nacionālajos normatīvajos aktos tiek traktēts „sabiedrības” jēdziens:

- ✓ VAL tas tiek skaidrots kā „ikviena privātpersona, kā arī personu apvienības, organizācijas un grupas”
- ✓ Administratīvā procesa likumā ar privātpersonu tiek saprasta ne tikai fiziska persona, bet arī privāto tiesību juridiska persona (tai skaitā –biedrība).

Sabiedrībai saskaņā ar VAL 6. pantu ir sekojošas **vispārīgās tiesības** vides jomā:

- ✓ **prasīt**, lai valsts iestādes un pašvaldības, amatpersonas vai privātpersonas izbeidz tādu darbību vai bezdarbību, kas pasliktina vides kvalitāti, kaitē cilvēku veselībai vai apdraud viņu dzīvību, likumiskās intereses vai īpašumu;
- ✓ **atbalstīt** vides aizsardzības **pasākumus** un sadarboties ar valsts iestādēm un pašvaldībām, lai nepieļautu tādu darbību veikšanu, arī tādu lēmumu pieņemšanu, kas var pasliktināt vides kvalitāti vai ir pretrunā ar vides normatīvo aktu prasībām;
- ✓ **sniegt informāciju** valsts iestādēm un pašvaldībām par darbībām un pasākumiem, kas ietekmē vai var ietekmēt vides kvalitāti, kā arī ziņas par vidē novērotajām negatīvajām pārmaiņām, kas radušās šādu darbību vai pasākumu dēļ;
- ✓ **iesniegt** valsts iestādēm un pašvaldībām **priekšlikumus** par tiesisko regulējumu un izstrādātajiem dokumentu projektiem vides jomā.

Bez šīm vispārīgajām tiesībām ir arī citas tiesības, kas attiecas uz Orhūsas konvencijas prasību ieviešanu, tās skatīsim saistībā ar tradicionālajiem konvencijas trim pīlāriem.

1. pīlārs - sabiedrības tiesības uz pieeju vides informācijai

Konvencijas 1. pīlārā (4.-5.pantā) noteiktās tiesības ietver VAL likums, pasakot, kas ir vides informācija, kā izpaužas sabiedrības tiesības uz to, kādi ir valsts un pašvaldību iestāžu pienākumi šai jomā, kā arī prasību iestādēm ne tikai izsniegt informāciju, ja tā tiek prasīta, bet arī būt aktīvām un izplatīt to rīcībā esošo informāciju.

VAL nenosaka, kādā veidā informācija būtu jāpieprasa, bet nosaka, ka sabiedrībai ir tiesības saņemt no iestādēm vides informāciju rakstveidā, audioierakstā, vizuālā, elektroniskā vai citā veidā, un informācijas sniegšanas termiņus – pēc iespējas ātrāk, bet ne vēlāk kā 1 mēneša laikā. Pie kam pieprasītājam nav jāpamato, kādam nolūkam vides informācija ir nepieciešama.

Informācijas atklātības likums¹ uzliek iestādei par pienākumu sniegt informāciju pēc privātpersonas pieprasījuma. Savukārt, informācijas pieprasītājam ir tiesības informāciju pieprasīt rakstveidā vai mutvārdos. Jāievēro, ka informācijas rakstveida pieprasījumā norāda pieprasītāja vārdu, uzvārdu vai nosaukumu (juridiskai personai), dzīvesvietu, uzturēšanās vietu Latvijā vai juridisko adresi, un to paraksta informācijas pieprasītājs. Pretējā gadījumā likums dod iespēju neizsniegt informāciju. Šā likuma ievērošanu normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā uzrauga Datu valsts inspekcija.

Vides informācija ir informācija par:

- a) vides, tai skaitā gaisa un atmosfēras, ūdeņu, augsnes, zemes dzīļu, ainavas, dabas, arī mitrāju, piekrastes un jūras teritoriju, bioloģiskās daudzveidības un tās komponentu, arī ģenētiski modificētu organismu, stāvokli un šo vides sastāvdaļu savstarpējo mijiedarbību;
- b) vidi ietekmējošiem faktoriem (piemēram, par ķīmisko vielu, enerģijas, smaku, trokšņa, starojuma vai atkritumu emisiju un cita veida piesārņojuma novadīšanu vidē);
- c) pasākumiem, arī politikas plānošanas dokumentiem un citiem plāniem, programmām, nolīgumiem vides jomā, normatīvajiem aktiem un darbībām, kuras ietekmē vai var ietekmēt vides sastāvdaļas un vidi ietekmējošos faktorus vai kuru mērķis ir aizsargāt vidi, kā arī par izmaksu un ieguvumu analīzi un citām ekonomiskajām analīzēm un pieņēmumiem, ko izmanto saistībā ar minētajiem pasākumiem un darbībām;
- d) pārskatiem un ziņojumiem par vides aizsardzību, arī par vides normatīvo aktu ieviešanu;
- e) cilvēku veselības un drošības stāvokli, dzīves apstākļiem un kultūras objektiem un būvēm tādā mērā, kādā tos ietekmē vai var ietekmēt vides stāvoklis, vidi ietekmējošie faktori vai minētie pasākumi.

¹ Informācijas atklātības likums (05.10.2006.red.) 10.-11.p.

■ Ko nozīmē vispusīga, pilnīga un pamatota informācija sabiedrībai?

Atbildi, ko nozīmē Orhūsas konvencijas garā informēt sabiedrību, pasaka Satversmes tiesas spriedums par bīstamo atkritumu dedzināšanas iekārtas izvietojumu Olainē [3., 4.]. Spriedumā tiek atzīts, ka sabiedrības informēšana nav notikusi pienācīgi, par argumentiem, citu starpā, minot faktus, ka:

- ✓ publicējot paziņojumus par sabiedrisko apspriešanu, ir izvēlēti laikraksti, kurus abonē tikai neliela daļa; nav ņemts vērā iedzīvotāju sociālais stāvoklis un nacionālais sastāvs;
- ✓ ietekmes uz vidi novērtējuma (turpmāk –IVN) noslēguma ziņojumam nav pievienots īss, populārzinātniskā veidā sastādīts apkopojums, līdz ar to pašvaldībā pieejamais ziņojums (informācija), ir nepārskatāms un nespeciālistam grūti uztverams;
- ✓ dalībnieku skaits sabiedriskajā apspriešanā ir neadekvāti niecīgs salīdzinājumā ar potenciāli ieinteresēto sabiedrības daļu, kuru lēmums var skart;
- ✓ sabiedrības aptauja ir atklājusi faktu, ka sabiedrībai laicīgi sniegtas informācijas par iecerēto dedzināšanas iekārtu nav bijusi.

Attiecībā uz **informācijas saņemšanu par emisijām vidē**, kas saistīta gan ar IVN procesu, gan ar atļauju izsniegšanu piesārņojošo darbību veikšanai [4.], svarīgi zināt, lai gan Informācijas atklātības likums² (turpmāk- IAL) regulē ierobežojumus informācijas saņemšanai, taču VAL skaidri noteikts, ka “informācija par emisijām vidē nav ierobežotas pieejamības informācija”³. Tādējādi informācijas atteikumam vai nepilnīgi sniegtai informācijai nav tiesiska pamata.

Plašs tiesiskais regulējums attiecas uz informācijas sniegšanu sabiedriskās apspriešanas procesu gaitā saistībā ar dažāda veida plāniem un programmām. Iestādei jānodrošina sabiedrībai bez maksas piekļuve informācijai, kas attiecas uz lēmuma pieņemšanu vai dokumenta sagatavošanu un ir pieejama sabiedrības līdzdalības procesā.

Ievērojot Orhūsas **nediskriminēšanas principu**, IAL definē, ka pieprasītājam nav īpaši jāpamato sava interese par vispārpieejamu informāciju, un to viņam nevar liegt tāpēc, ka šī informācija neattiecas uz pieprasītāju.⁴

„Katra Puse saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nodrošina to, ka ikvienai personai, kura uzskata, ka tās lūgums sniegt informāciju .. ticis ignorēts, daļēji vai pilnīgi nepamatoti noraidīts, nepietiekami atbildēts vai kā citādi nav izskatīts ..., ir iespēja pārskatīšanas nolūkā griezties tiesā vai kādā citā neatkarīgā un objektīvā institūcijā, kas izveidota ar likumu”.

Orhūsas konvencija 9.(1) p.

“Ikvienu personu, kas pieprasījusi informāciju atbilstoši likuma 7. pantam un uzskata, ka tās informācijas pieprasījums ir ignorēts vai nepamatoti noraidīts (pilnībā vai daļēji), nav saņemta atbilstoša atbilde vai citādi pārkāptas tiesības uz vides informāciju – ir tiesīga apstrīdēt un pārsūdzēt attiecīgo darbību vai bezdarbību Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā”.

Vides aizsardzības likums 9.(1) p.

² IAL 5.p.

³ VAL III nodaļa 11.(5) p.

⁴ IAL, 10.(3).p.

2. pīlārs- sabiedrības tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā

Orhūsas konvencija iedala sabiedrības līdzdalības tiesības attiecībā uz:

- ✓ īpašām darbībām (projektiem)⁵;
- ✓ plāniem, programmām un politikām;
- ✓ vispārēji piemērojamiem juridiski saistošiem normatīvajiem noteikumiem.

VAL 8.pants definē svarīgu principu, ka sabiedrībai ir tiesības piedalīties tādu lēmumu pieņemšanā un plānošanas dokumentu un to grozījumu sagatavošanā, kuri var ietekmēt vidi. Sabiedrība šīs tiesības var īstenot, pirms ir pieņemts attiecīgais lēmums vai sagatavota dokumenta galīgā redakcija, gan iesniedzot priekšlikumus, gan arī izsakot viedokli par to.

Savukārt, iestādei, kas lēmumu pieņem, ir jānodrošina savlaicīga un efektīva sabiedrības informēšana un līdzdalība.

Jāatzīmē, ka sabiedrības piedalīšanās tādu lēmumu pieņemšanā, kuri saistīti ar īpašām darbībām vides jomā, nav sabiedrības pienākums, bet gan tikai tiesības. [2.]

Detālākas sabiedrības līdzdalības tiesības ir atrunātas speciālajos normatīvajos aktos.

■ Līdzdalība lēmumu pieņemšanā par projektiem un atļaujām

Normatīvos aktos ir nostiprināti un paredzēti gadījumi, kad sabiedrības līdzdalība ir obligāts priekšnoteikums, pirms publisko tiesību subjekts (institūcija, struktūrvienību vai amatpersona, kurai ar normatīvo aktu vai publisko tiesību līgumu piešķirtas noteiktas valsts varas pilnvaras valsts pārvaldes jomā) pieņem lēmumu.

Attiecībā uz sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā par projektiem (iecerēto darbību), būtisks ir likums **Par ietekmes uz vidi novērtējumu** (07.06.2007.) un tam pakārtotie noteikumi, kas ietver kārtību, kādā publicē paziņojumu par paredzēto darbību, kā arī organizē paredzētās darbības IVN sabiedrisko apspriešanu, termiņus un katras personas tiesības. [5.]

IVN likums paredz arī kārtību, kā notiek sabiedrības informēšana par paņemto lēmumu. Ne vēlāk kā divas nedēļas pēc lēmuma pieņemšanas to izliek vietējās pašvaldības ēkā un citās sabiedriskajās vietās, kā arī publicē vismaz vienā no vietējiem laikrakstiem un ievieto savā interneta mājas lapā (ja tāda ir). Publikācijā norāda valsts institūciju vai vietējo pašvaldību, kur ieinteresētās personas var iepazīties ar visu informāciju.

Faktiski lielākā daļa sabiedrības līdzdalības procesu tieši ir iesaistīta pašvaldība. Tāpēc sabiedrības sadarbība ar pašvaldību ir būtiska efektīvai lēmumu pieņemšanai.

Būvniecības likums nosaka, ka vietējo pašvaldību kompetencē⁶ ir apstiprināt teritorijas plānojumu, detālo plānojumu un apbūves noteikumus, kas kalpo par pamatu lēmumu pieņemšanai par būvprojektiem un būvatļauju izsniegšanai.

Pakārtotie likumam Vispārīgie būvnoteikumi [6.] paredz, ka būvdarbi organizējami un veicami tā, lai kaitējums videi būtu iespējami mazāks, ievērojot tiesību aktos noteiktos ierobežojumus un prasības.

⁵ Orhūsas konvencijas 6.(1), pie kam darbības, par kurām ir runa, ir uzskaitītas konvencijas 1.pielikumā.

⁶ Būvniecības likums (20.12.2007.) 7.p.

Būves publiskās apspriešanas mērķis ir saskaņot sabiedrības un būvniecības ieceres ierosinātāja intereses, nodrošinot pašvaldības lēmumu atklātumu saistībā ar teritorijas attīstību, kā arī iespēju sabiedrībai piedalīties lēmumu pieņemšanā. Publiskās apspriešanas procedūru nodrošina un pārrauga attiecīgā pašvaldība. Noteikumi definē ikvienas personas tiesības publiskās apspriešanas laikā, kā arī uzskaita detāli informāciju, kas jāietver šādā apspriedē, tai skaitā, informāciju par sabiedrības ieguvumiem vai zaudējumiem; cik lielā mērā būvniecības iecere aizskar personas tiesības vai likumiskās intereses u.c. [7.]

Jāatceras, ka iestādei lēmumu pieņemšanā ir jāsamēro indivīda tiesības un intereses ar sabiedrības ieguvumiem un zaudējumiem, ņemot vērā dotā dokumenta ietekmi uz ilgtspējīgu attīstību⁷ un noslēgumā- pienācīgi jāinformē sabiedrība, norādot izraudzītā risinājuma pamatojumu.

Būvniecības procesā izdotu administratīvo aktu likumā noteiktajā kārtībā var apstrīdēt, iesniedzot attiecīgu iesniegumu iestādē, vai pārsūdzēt - iesniedzot pieteikumu tiesā⁸.

Ja ir pārkāptas Orhūsas konvencijā un VAL paredzētās līdzdalības tiesības - par pārkāpumiem būves publiskajā apspriešanā var griezties tiesā.

■ Līdzdalība politiku, plānu un programmu izstrādē

VAL 8. pants nosaka, ka sabiedrībai ir tiesības piedalīties tādu lēmumu pieņemšanā un dokumentu sagatavošanā attiecībā uz tādiem plānošanas dokumentiem, kas reglamentē teritorijas plānošanu, stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu vai konkrētu vides jomu.

IVN likums paredz, ka uzsākot plānošanas dokumenta sagatavošanu, kuram saskaņā ar šo likumu var būt būtiska ietekme uz vidi, arī uz Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju (Natura 2000), tiek veikts **ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums** (SIVN), kas aptver gan dokumenta būtības, tai skaitā ilgtspējīgas attīstības veicināšanas kontekstā, gan tās teritorijas raksturojumu, kurā iespējama ietekme uz tās vidi, iespējamai ietekmei pakļautās teritorijas jutīguma un īpatnību analīzi, ietekmi uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un sugām. SIVN kārtību un sabiedrības līdzdalību precīzē speciālie noteikumi.⁹

IVN likuma 26.pants paredz, ka sabiedrībai ir tiesības apstrīdēt jebkuru saskaņā ar šo likumu pieņemtu lēmumu, arī darbību vai bezdarbību, ja ar to ir pārkāptas vai ignorētas normatīvajos aktos noteiktās sabiedrības tiesības uz informāciju vai līdzdalību ietekmes uz vidi novērtējuma vai stratēģiskā novērtējuma procesā.

Persona var iesniegt:

- ✓ iesniegumu par ierosinātāja vai izstrādātāja rīcību visā IVN procesā līdz tam laikam, kad kompetentā institūcija ir sniegusi atzinumu par noslēguma ziņojumu vai vides pārskatu, — kompetentajai institūcijai;
- ✓ iesniegumu par kompetentās institūcijas lēmumu vai rīcību, izskatot šādu iesniegumu, mēneša laikā no lēmuma spēkā stāšanās dienas — Vides ministrijai;
- ✓ iesniegumu, kas apstrīdot paredzētās darbības akceptu vai plānošanas dokumenta pieņemšanu, ja ir pārkāptas vai ignorētas normatīvajos aktos noteiktās sabiedrības

⁷ VAL 12.(7) p.

⁸ Būvniecības likums 30.1(1)p.

⁹ MK not.Nr. 157 Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums"" (23.03.2004.)

tiesības uz informāciju vai līdzdalību ietekmes uz vidi novērtējuma vai stratēģiskā novērtējuma procesā, mēneša laikā pēc akcepta sniegšanas vai dokumenta pieņemšanas var iesniegt augstākai institūcijai vai amatpersonai, bet, ja tādas nav, – tiesā.

Mūsdienās **teritorijas plānošana** ir viens no valsts vides politikas mērķu sasniegšanas līdzekļiem, līdz ar to teritorijas plānošana ir atzīstama par vienu no vides tiesību jomām.

Privātpersonas, atsaucoties uz Satversmes 115. pantu un Vides aizsardzības likumu, ir tiesīgas vērsties pret tādu prettiesisku pašvaldības rīcību, kas ierobežo to tiesības vides aizsardzības jomā (ja radies ir tiesību aizskārums).

Teritorijas plānojuma un detālplānojuma sabiedriskās apspriešanas mērķis ir nodrošināt to, lai pati ieinteresētā sabiedrība, kurai vislabāk zināmi vietējie apstākļi, norāda vietējai pašvaldībai, respektīvi, plānošanas procesa virzītājam tādu risinājumu, kas vislabāk atbilstu teritorijas ilgtspējīgas attīstības interesēm. Tieši ieinteresētās sabiedrības līdzdarbība teritorijas plānojuma sabiedriskajā apspriešanā, pušu viedokļu apmaiņa un to objektīva izvērtēšana un izsvēršana veido neatņemamu plānojuma leģitimitātes pamatu.

Argumentācijā var apstrīdēt arī plānošanas principu neievērošanu.

Teritorijas plānošanas likumā (29.03.2007. red.) paredzēts, ka plānošanas procesā jāievēro:

- ✓ ilgtspējības princips, kas nodrošina esošajām un nākamajām paaudzēm kvalitatīvu vidi, līdzsvarotu ekonomisko attīstību, racionālu dabas, cilvēku un materiālo resursu izmantošanu, dabas un kultūras mantojuma attīstību un saglabāšanu;
- ✓ atklātības princips, kas nodrošina, ka teritorijas plānojums tiek izstrādāts, iesaistot sabiedrību un nodrošinot informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu.

Daudz gadījumu, kad tiek pārkāptas gan tiesības uz labvēlīgu vidi, gan vides normatīvie akti, ir saistībā ar **Aizsargjoslu likuma** (22.06.2005.) neievērošanu. Personas, kas pārkāpušas šo likumu, saucamas pie atbildības saskaņā ar likumiem un citiem normatīvajiem aktiem, pie kam šo personu saukšana pie atbildības neatbrīvo tās no pienākuma veikt atjaunošanas darbus vai, ja atjaunošana nav iespējama, atlīdzināt nodarītos zaudējumus.

Satversmes tiesa, izskatot iedzīvotāju konstitucionālās sūdzības par Garkalnes un Ādažu novadu teritorijas plānojumu atbilstību Satversmei sakarā ar Lielā Baltezera applūstošās teritorijas apbūvi [9.,10.], sniegusi strīdīgo Aizsargjoslu likuma interpretāciju saskaņā ar Satversmē garantētajām tiesībām uz labvēlīgu vidi. Spriedums liedz apbūvi teritorijās ar applūdinājuma varbūtību vismaz reizi simts gados.

Taču Satversmes tiesas vai tiešās valsts pārvaldes iestāžu mērķtiecīga iejaukšanās šajā procesā pieļaujama tikai kā galējais līdzeklis tādā gadījumā, ja pieņemtais teritorijas plānojums vai detālplānojums aizskar personām Satversmē noteiktās pamattiesības, vai arī neatbilst citu normatīvo aktu prasībām. [8.]

“Katra Puse saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nodrošina to, ka ieinteresētās sabiedrības pārstāvjiem, kuriem ir pietiekama interese, vai arī kuri uzskata, ka noticis tiesību aizskārums, ja šādu priekšnosacījumu paredz attiecīgās Puses administratīvā procesa normas, ir iespēja pārskatīšanas nolūkā griezties tiesā un/vai kādā citā neatkarīgā un objektīvā institūcijā, lai – pamatojoties uz materiāliem vai procesuāliem aspektiem – apstrīdētu jebkura tāda lēmuma, darbības vai bezdarbības likumību, uz ko attiecas konvencijas sabiedrības līdzdalības noteikumi, ja šāda apstrīdēšana paredzēta attiecīgās valsts tiesību aktos.”

Orhūsas konvencija 9.(2) p.

“Ja ir aizskartas personas tiesības, kas paredzētas likuma 8.pantā, vai nav ievērotas šajā likumā noteiktās sabiedrības līdzdalības tiesības, persona ir tiesīga apstrīdēt un pārsūdzēt attiecīgo darbību vai bezdarbību Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.”

Vides aizsardzības likums 9.(2) p.

3. pīlārs- tiesu pieejamība

Šis pīlārs, ietverts Orhūsas konvencijas 9. pantā, nosaka iespējas griezties tiesu iestādēs.

Tas tiesu pieejamības tiesības iedala trīs blokos:

- ✓ saistībā ar vides informācijas pieejamības tiesību aizskārums;
- ✓ saistībā ar sabiedrības līdzdalības tiesību aizskārums;
(to jau aprakstījām sadaļās attiecīgi pie 1. un 2. pīlāra)
- ✓ un attiecībā uz vispārīgākām tiesībām, kas neskar abas iepriekšējās un nosaka, ka **“sabiedrības pārstāvjiem, kas atbilst attiecīgās valsts tiesību aktos noteiktajiem kritērijiem, ja tādi būtu noteikti, ir pieejamas administratīvas vai tiesas procedūras, lai apstrīdētu fizisku personu valsts iestāžu darbību vai bezdarbību, kas pārkāpj attiecīgās valsts tiesību aktus vides jomā”**.

“Sabiedrība ir tiesīga apstrīdēt un pārsūdzēt valsts iestādes vai pašvaldības administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kas neatbilst vides normatīvo aktu prasībām, rada kaitējuma draudus vai kaitējumu videi.

Ja kāda privātpersona pārkāpj vides normatīvo aktu prasības, ikviena cita persona var, sniedzot pamatotu informāciju par iespējamo pārkāpumu, vērsties iestādē, kuras kompetencē ir attiecīgā normatīvā akta ievērošanas kontrole, un prasīt, lai iestāde rīkotos atbilstoši kompetencei.”

Vides aizsardzības likums 9.(3) p.

Visbeidzot, atbilstībā konvencijas garam par aizliegumu vērsties pret personu, kas izmantojusi konvencijā noteiktās tiesības, arī VAL teikts, ka privātpersonai noteikto tiesību izmantošana pati par sevi nevar radīt šai personai nelabvēlīgas, tai skaitā privāttiesiskas, sekas.

2. Kas jāizvērtē, pirms vērsšanās pie tiesas

Šīs nodaļas mērķis ir sniegt padomus par aspektiem, kas būtu jāizvērtē, pirms vērsšanās pie tiesas vides jautājumos. Lai jūs kā privātpersona, privātpersonu grupa vai nevalstiskā organizācija (biedrība) tiesas ceļā sekmīgāk varētu aizstāvēt savas tiesības uz labvēlīgu vidi, ir jāizprot dažas pamatlietas, kas secīgi tiks tālāk tekstā paskaidrotas.

■ Kuri normatīvie akti ir par pamatu sabiedrības tiesībām vērsties tiesā vides jautājumos?

Vispārīgo tiesā vērsšanās “ietvaru” sniedz šādi svarīgākie normatīvie akti:

- ✓ LR Satversme;
- ✓ Konvencija Par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem;
- ✓ Vides aizsardzības likums;
- ✓ Satversmes tiesas likums;
- ✓ Administratīvā procesa likums .

Katrā atsevišķā gadījumā jāaplūko ir arī konkrēto jomu regulējošie normatīvie akti, kas var precīzāk noteikt pārsūdzības vai tiesāšanās procedūru un tos pieminējam jau 1.nodaļā.

Satversmē garantētās tiesības uz labvēlīgu vidi ir ikvienas personas tiesību pamats. Minimālās prasības tam, kādas iespējas Latvijas valstij vides jomā ir jāgarantē, nosaka Orhūsas konvencija.

Vides aizsardzības likums, kas faktiski ir pamata likums, kas nosaka Orhūsas konvencijas ieviešanu Latvijā, dod plašākas tiesības sabiedrībai, nekā konvencijā iestrādātie minimālie standarti.¹⁰ Tāpēc, vērsoties tiesā, par pamatu būtu jāņem Vides aizsardzības likuma regulējums. Ja kāda norma nav pietiekami skaidra, tad šī norma ir skatāma un interpretējama Orhūsas konvencijas gaismā, taču Orhūsas konvencija nevar būt par iemeslu sašaurināt Latvijas normatīvajos aktos garantētās plašākās tiesības.

Ir divi iespējamie tiesvedības procesi, ko arī aprakstīsim brošūras 3. un 4. nodaļā – process Administratīvajā tiesā, kuru regulē Administratīvā procesa likums (turpmāk – APL), un process Satversmes tiesā - to regulē Satversmes tiesas likums.

■ Kas ir vide?

Pirms vērsšanās tiesā nepieciešams noskaidrot, ko vispār saprot ar jēdzienu vide un vai jūsu gadījums būs vides tiesību aizskārums. Vides aizsardzības likuma izpratnē vide ir “dabas, antropogēno un sociālo faktoru kopums”. Līdz ar to jēdziens „vide” ietver ne tikai dabas elementus, bet arī sociālo un kultūras apstākļu kopumu, kas ietekmē indivīda vai sabiedrības dzīvi. Skaidri norobežot dabas vidi no cilvēku fiziskās, sociālās un kultūras vides nav iespējams, jo šādas norobežošanas rezultāts būtu vides aizsardzības jēdziena neatbilstoša sašaurināšana.[11.]

¹⁰ Orhūsas konvencijas 3.panta piektā daļa paredz, ka šīs konvencijas noteikumi neierobežo pušu tiesības īstenot vai ieviest pasākumus, kas nodrošina plašāku pieeju informācijai, lielāku sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un plašākas iespējas griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem, nekā prasīts šajā konvencijā.

Labvēlīga vide sevī ietver prasību pēc **ilgtspējīgas attīstības**. Ar ilgtspējīgu attīstību saprot sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas, kā arī nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu.¹¹

■ Ko tiesas uzskatīs par vides jautājumu un ko neuzskatīs?

Kā teikts iepriekš, teritorijas plānošana ir viens no valsts vides politikas mērķu sasniegšanas līdzekļiem, līdz ar to teritorijas plānošana ir atzīstama par vienu no vides tiesību jomām. Arī būvniecība ir pieminēta VAL.

Vides tiesības vai kaimiņu tiesības?

Administratīvā tiesa ir centusies tomēr nošķirt vides jautājumus no jautājumiem, kas tieši nav saistīti ar vidi, piemēram, kur strīda pamatā ir kaimiņu intereses – kaimiņu īpašumtiesību aizsardzība. Vides un kaimiņu tiesību nošķiršanas jautājumos administratīvo tiesu prakses pamatā ir tā dēvētā Saburovas lieta. [11.] Lietas, kas izriet no būvniecības tiesiskajām attiecībām, pamatā ir izvērtējamas caur personas tiesībām uz īpašumu.

“Īpašuma tiesības ir individuālas tiesības un šo tiesību aizsardzībai persona, kuras īpašuma lietošanu var ierobežot plānotā būvniecība, ir tiesīga vērsties tiesā un apstrīdēt būvatļauju. ... Senāta Administratīvo lietu departaments atzīst, ka apstākļos, kad pieteikumu tiesā iesniedz nama iedzīvotāja par to, ka attiecībā uz šā nama iekšpagalma apbūvi ir izsniegta būvatļauja, saskaņā ar kuru ir atļauta sešstāvu dzīvojamās mājas un apakšzemes autostāvvietas būvniecība, ir pamats uzskatīt, ka šai personai ir subjektīvās tiesības šāda pieteikuma iesniegšanai, jo ar izsniegto būvatļauju var tikt būtiski aizskartas šīs personas tiesības uz īpašumu (kaimiņa tiesības).”

Saburovas lieta

Taču tai pat laikā ir iespējami arī gadījumi, kad būvatļauju var pārsūdzēt kā vidi aizskarošu administratīvo aktu, piemēram, ja būvatļauja ir izsniegta īpašā dabas aizsardzības teritorijā – nacionālajā parkā, liegumā, jūras krastā vai sūdzības pamatā ir būvniecības iespējamā ietekme uz dabu vai cilvēka veselību un šīs negatīvās ietekmes novērtēšana arī būtu par pamatu lietas iznākumam.

■ Ar ko tiesvedība vides jomā atšķiras no citām tiesvedībām?

Parastā tiesvedības procesā personai, vērsties tiesā, ir jāpierāda, ka akts (lēmums, darbība vai bezdarbība, normatīvais akts), pret ko viņa vērsas, rada šai personai tiešas sekas. Proti, ka ar šo aktu ir aizskartas konkrētās personas konkrētā normatīvā aktā garantētas konkrētas tiesības - tas tiek saukts par publisko subjektīvo tiesību aizskārums.

Vides jomā personām tiek dotas daudz plašākas tiesības aizstāvēt vidi, jo vide pati nevar aiziet uz tiesu un iesniegt pieteikumu, ja tiek pārkāpti vides normatīvie akti. Vides jomā personai nav jāpierāda, ka, piemēram, rūpnīca, pret ko tā protestē, radīs personai tiešas negatīvas sekas - personas veselība pasliktināsies. Personai pietiek ar norādi uz vidi regulējošo

¹¹ VAL, 1.(17)p.; 2.(1)p.; 1.(4)p.

normatīvo aktu pārkāpumiem, kas var nodarīt kaitējumu videi kopumā. Jo persona vērsas tiesā vides interešu aizsardzības vārdā, nevis tikai savu personisko interešu vadītā.

Protams, personai var būt arī personiska ieinteresētība, piemēram, persona dzīvo tuvā attālumā rūpnīcai un rūpnīcas darbība pasliktina personas dzīves kvalitāti (putekļi, smakas utml.). Taču personas tiesību aizskārums nav obligāts, tikpat labi pret rūpnīcai izsniegtajām izmešu atļaujām var vērsties arī tāda persona, kas dzīvo citā pilsētā vai biedrība, kas reģistrēta citā pilsētā.

■ Kas var vērsties tiesā?

Administratīvā procesa likums regulē administratīvās attiecības starp valsts pārvaldes iestādēm un privātpersonu. APL nosaka, ka privātpersona ir tiesīga vērsties tiesā par tādu publisko tiesību subjekta darbību (bezdarbību), kas aizskar tās likumīgās tiesības un intereses.

Ar privātpersonu tiek saprasta ne tikai fiziska persona, bet arī privāto tiesību juridiska persona (tai skaitā –biedrība).¹²

Vides aizsardzības likuma 9.panta trešā daļa šīs tiesības piešķir sabiedrībai. Sabiedrība ir tiesīga apstrīdēt un pārsūdzēt valsts iestādes vai pašvaldības administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kas neatbilst vides normatīvo aktu prasībām, rada kaitējuma draudus vai kaitējumu videi.

VAL likumdevējs apzināti nav sašaurinājis sabiedrības tiesības vērsties tiesā vides jautājumos, lai dotu pēc iespējas plašākas tiesības ikvienam. Šāds regulējums noteikts, apzinoties, ka sabiedrības uzraudzība pār vides normatīvo aktu ievērošanu ir ļoti būtiska, lai novērstu pārkāpumus un nodrošinātu vides intereses.

Biedrību un nodibinājumu likums (30.10.2003.) 10. pantā nosaka, ka jautājumos, kas saistīti ar attiecīgās biedrības vai nodibinājuma darbības mērķi, tā var vērsties valsts un pašvaldību institūcijās, kā arī tiesā un aizstāvēt savu biedru tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses.

■ Vai ir jāpierāda sava ieinteresētība vides lietā?

Vides aizsardzības likums nenosaka kritērijus, kam jāatbilst personām, kuras ir tiesīgas vērsties tiesā, tāpēc, atbilstoši Orhūsas konvencijā noteiktajam, **valstij pastāv pienākums plaši interpretēt sabiedrības tiesības vērsties tiesā**. Līdz ar to gan administratīvajā, gan konstitucionālajā procesā nedrīkst ieviest papildu kritērijus, jo likums tādus neparedz.

Satversmes tiesa

Satversmes tiesa (turpmāk – ST)vairākos nolēmumos tomēr ir centusies ieviest papildu kritērijus attiecībā uz biedrībām, uzskatot, ka Satversmes tiesas likums dod šādu pamatu. Šādai interpretācijai nepiekrīt vides tiesību eksperti, tāpēc pastāv iespēja, ka Satversmes tiesa var mainīt savu praksi.

¹² APL, 1.(4)p., 31.(2).p.

ST spriedumā Rīgas teritorijas plānojuma lietā izdalīti papildus kritēriji biedrībām, proti, tiesa secina, ka biedrība ir tiesīga vērsties Satversmes tiesā, jo tās statūtos ir paredzēta vides aizsardzība, turklāt jākonstatē biedrības tiesību aizskārums – vai tā ir ieinteresēta konkrētajā jautājumā. Konkrētajā gadījumā tāds tika konstatēts, jo biedrība bija piedalījies Rīgas teritorijas plānojuma izstrādes gaitā. Līdz ar to ir iespējams pieteicēja interešu aizskārums.[12.]

Tomēr nav pamatota un tiesiska papildus **kritēriju izvirzīšana biedrībām**, jo Vides aizsardzības likums to neparedz, ka biedrībai būtu jādarbojas kādu noteiktu laiku, ka biedrības darbības jomai noteikti jābūt vides aizsardzībai vai ka biedrībai vai privātpersonai būtu obligāti jāiesaistās lēmuma pieņemšanas procesā. Attiecībā uz pēdējo, dažkārt tieši sabiedrības neiesaistīšana lēmuma pieņemšanas procesā var būt par pamatu pieteikumam tiesā.

Summējot iepriekš teikto, **vēršanos tiesā nedrīkst ierobežot pēc:**

- ✓ organizācijas darbības mērķiem;
- ✓ pēc organizācijas reģistrācijas adresei;
- ✓ pēc iepriekšējās piedalīšanās normatīvā akta vai administratīvā akta izdošanas procesā.¹³

Administratīvais process

Atbilstoši APL 31.panta otrajai daļai “pieteikumu, izņemot likumā noteiktos gadījumus, var iesniegt privātpersona, kuras tiesības vai tiesiskās intereses ir aizskartas vai var tikt aizskartas”.

VAL 9.panta trešā daļa ir viens no Administratīvā procesa likuma 31.panta otrajā daļā paredzētajiem izņēmumiem, kad **pieteikumu tiesā var iesniegt, aizsargājot nevis savas, bet gan citu personu tiesības vai tiesiskās intereses.**[11.]

Latvijas juristu vidū nav vienotas izpratnes, taču pastāv uzskats, ka Administratīvā procesa 31.panta otrā daļa paredz **populārsūdzības** (*actio popularis*) iespēju, un līdz ar to Latvijā vides jomā pastāv populārsūdzība.

Administratīvās rajona tiesa, 25.02.2008. pieņemot lēmumu par to, vai pieteicējam (Jūrmalas aizsardzības biedrībai) ir subjektīvas tiesības iesniegt tiesā populārsūdzību jautājumos, kas skar vides aizsardzību, uzskatīja, ka biedrības statūtos kā darbības mērķis ir - tiesību aktos noteiktajā kārtībā piedalīties pašvaldības lēmumu pieņemšanā, kas saistīti ar pilsētas attīstību, tāpēc atzina, ka biedrībai, kas darbojas tās biedru, Jūrmalas iedzīvotāju vārdā, ir tiesības piedalīties un sekot līdz lēmumu pieņemšanai, tostarp par vides jautājumiem. Tādējādi biedrībai Satversmes 115.pantā noteiktās pamattiesības var tikt aizskartas un tā var apstrīdēt un pārsūdzēt pieņemtos lēmumus.

¹³ Orhūsas konvencijas 3.panta devītajā daļā noteikts, ka “atbilstoši šīs konvencijas attiecīgajiem noteikumiem sabiedrībai ir pieeja informācijai, iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanā un iespēja griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem bez diskriminācijas atkarībā no pilsonības, tautības vai dzīves vietas, bet – attiecībā uz juridiskām personām - bez diskriminācijas atkarībā no juridiskās adresei vai faktiskās darbības vietas”.

■ Vai pret jums var vērsties par to, ka esat uzsākuši tiesvedību?

Gan Orhūsas konvencijas 3.panta astotajā daļā, gan arī APL 4.panta ceturtajā daļā un VAL 9.panta piektajā daļā ir noteikts, ka **tiesību izmantošana nedrīkst radīt personai nelabvēlīgas sekas, tajā skaitā privāttiesiski nelabvēlīgas sekas.**

Šādu regulējumu iestrādāt VAL bija nepieciešams, jo vairākos gadījumos būvnieki civilprocesa kārtībā vērsās pret personu, kas bija apstrīdējusi būvniecību, lūdzot piedzīt no šīs personas zaudējumus, kas radušies būvniecības pārtraukšanas dēļ.

■ Par ko var vērsties tiesā ?

Satversmes tiesā privātpersona var vērsties ar konstitucionālo sūdzību par kāda normatīvā akta neatbilstību Satversmei.

Administratīvajā tiesā privātpersona var vērsties ar pieteikumu par administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu vai lietderības apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros.¹⁴

Kas ir normatīvais akts?

Normatīvais akts, par kura atbilstību Satversmei iespējams iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā, ir likums, Latvijas parakstīts vai noslēgts starptautiskais līgums (līdz attiecīgā līguma apstiprināšanai Saeimā).

Persona var iesniegt pieteikumu arī par citu normatīvo aktu vai to daļu (Ministru kabineta noteikumu, pašvaldību saistošo noteikumu) atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi.

„Vides normatīvie akti ir normatīvie akti, kas attiecas uz vidi vai palīdz sasniegt valsts vides politikas mērķus — saglabāt, aizsargāt un uzlabot vides kvalitāti, ilgtspējīgi izmantot dabas resursus un nodrošināt kvalitatīvu dzīves vidi”.

Vides aizsardzības likums 1.(23) p.

Pie vides normatīvajiem aktiem pieder arī pašvaldības teritorijas plānojums un detālplānojums. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka mūsdienās teritorijas plānošana ir viens no valsts vides politikas mērķu sasniegšanas līdzekļiem un līdz ar to arī ar vidi saistīta joma, kurā Satversmes 115.pants sabiedrībai piešķir plašas tiesības. Satversmes tiesas līdzšinējā prakse apstiprina personas tiesības vērsties Satversmes tiesā, apstrīdot teritorijas plānojuma vai tā daļas atbilstību Satversmei. [9.,10]

Ja personai būtu liegts Satversmes tiesā apstrīdēt teritorijas plānojuma atbilstību Satversmes 115. pantam, tad tiktu ierobežotas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas izriet no Satversmes 92. panta, kā arī netiktu ievērotas saistības, kas Latvijai izriet no Orhūsas konvencijas 9. panta trešās daļas. [12.]

¹⁴ Retāk ir iespējami pieteikumi par publisko tiesību līguma spēkā esamību vai izpildi vai arī par privātpersonas publisko tiesisko pienākumu vai tiesību konstatēšanu.

Kas ir administratīvais akts?

Administratīvais akts (turpmāk –AA) ir uz āru vērsts tiesību akts, ko iestāde izdod publisko tiesību jomā attiecībā uz individuāli noteiktu personu vai personām, nodibinot, grozot, konstatējot vai izbeidzot konkrētas tiesiskās attiecības vai konstatējot faktisko situāciju.

Kā viens no AA pamatelementiem norādītas **tiesiskās sekas**, kas nozīmē, ka lēmums, kas atzīstams par administratīvo aktu, saistoši ietekmē kādas tiesiskās attiecības un līdz ar to skar kādas personas tiesības vai tiesiskās intereses. Šā iemesla dēļ AA konkrētajās tiesiskajās attiecībās piemīt galīgā noregulējuma raksturs.

Lēmumi, kas pieņemti administratīvajā procesā, bet kuri nerada tiesiskās sekas, ir starplēmumi, kas parasti atsevišķi nav pārsūdzami administratīvajā tiesā. [9., 11.]

AA ir, piemēram, būvatļauja, atļauja veikt kādas piesārņojošas darbības, atļauja veikt zemes transformāciju utml. Par starplēmumu tiesa uzskata visus tos lēmumus, kas tiek pieņemti pirms galīgās atļaujas izsniegšanas, piemēram, plānošanas un arhitektūras uzdevumu utml.

Kas ir faktiskā rīcība?

Atbilstoši APL 89. pantam faktiskā rīcība ir iestādes rīcība publisko tiesību jomā, kas neizpaužas tiesību akta veidā un kas ir vērsta uz faktisko seku radīšanu, ja privātpersonai uz šo rīcību ir tiesības vai šīs rīcības rezultātā ir radies vai var rasties personas subjektīvo tiesību vai tiesisko interešu aizskārums.

Par faktisko rīcību atzīstamas arī iestādes darbības, kas neatkarīgi no iestādes nodoma rada tādas faktiskās sekas, kuru rezultātā privātpersonai ir radies vai var rasties būtisks tiesību aizskārums. Faktiskā rīcība ir arī iestādes bezdarbība, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām bija vai ir pienākums izpildīt kādu darbību, kā arī iestādes sniegta izziņa.

Faktiskā rīcība ir, piemēram, neatbildēšana uz informācijas pieprasījumu, kontroles funkciju neveikšana, ja likums uzliek par pienākumu tādas veikt utml.

■ Vai neesat nokavējuši termiņus?

Satversmes tiesa

Satversmes tiesā persona var vērsties sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās.¹⁵ Taču, piemēram, ja persona apstrīd pašvaldības teritorijas plānojumu vai detālpilānojamu, tad nav noteikts termiņš, cik ilgā laikā no pieņemšanas brīža tas būtu jāapstrīd. Tiesiskās stabilitātes dēļ tomēr būtu svarīgi arī sabiedrībai censties savus iebildumus izteikt pēc iespējas agrāk.

Administratīvais process

Administratīvo aktu persona, kas nav tā adresāts, var apstrīdēt mēneša laikā no brīža, kad persona uzzinājusi par tāda esamību. Taču kopējais termiņš, kura laikā drīkst apstrīdēt AA, nedrīkst pārsniegt vienu gadu no tā izdošanas brīža. Šo termiņu skaita līdz brīdim, kad persona ir vērsusies iestādē, apstrīdot administratīvo aktu, tad termiņa skaitīšana apstājas.

¹⁵ Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturrtā daļa.

3. Administratīvā tiesvedība

■ Ārpustiesas izskatīšana – apstrīdēšana

Administratīvajā procesā, pirms vēršanās tiesā, obligāta ir ārpustiesas izskatīšana - personai sākumā ar apstrīdēšanas iesniegumu ir jāvēršas augstākā iestādē¹⁶ pār to, kas izdevusi administratīvo aktu vai veikusi faktisko rīcību. Tikai pēc tam, kad iestāde ir pārbaudījusi, vai nav kāda pārkāpuma, persona var vērsties tiesā, ja to joprojām neapmierina iestādes atbilde.

Tiesā personai **jāpārsūdz** ir nevis sākotnējais administratīvais akts vai faktiskā rīcība, bet gan **augstākās iestādes lēmums** (sniegtā atbilde), jo šīs augstākās iestādes lēmums aptver visus iepriekšējos lēmumus un darbības.

“Apstrīdētais administratīvais akts iegūst savu galīgo noformējumu tādā veidā, kādā tas noformēts lēmumā par apstrīdēto administratīvo aktu. Šādā veidā tas ir izpildāms un to var pārsūdzēt tiesā.”¹⁷

Tiesa vērtēs gan sākotnējo administratīvo aktu vai faktisko rīcību, gan starplēmumus, gan gala lēmumu. Piemēram, ja apstrīdat būvatļauju pašvaldības domes priekšsēdētājam, bet tiesā jau pārsūdzat pašvaldības domes priekšsēdētāja sniegto atbildi. Tiesa vērtēs gan argumentus, kas būs ietverti priekšsēdētāja sniegtajā atbildē, gan būvatļaujas izsniegšanas procesu un pašas būvatļaujas tiesiskumu.

Izņēmums: administratīvo aktu uzreiz var pārsūdzēt tiesā tikai tad, ja nav augstākas iestādes (piemēram, sākotnējo administratīvo aktu ir pieņēmis pašvaldības domes priekšsēdētājs) vai augstākā iestāde ir Ministru kabinets (piemēram, sākotnējo administratīvo aktu ir pieņēmis ministrs).¹⁸

Kas ir iestāde?

Iestāde ir tiesību subjekts, tā struktūrvienība vai amatpersona, kurai ar normatīvo aktu vai publisko tiesību līgumu piešķirtas noteiktas valsts varas pilnvaras valsts pārvaldes jomā.

Augstāka iestāde ir tiesību subjekts, tā struktūrvienība vai amatpersona, kas hierarhiskā kārtībā var dot rīkojumu iestādei vai atcelt tās lēmumu.¹⁹

Tātad iestāde ir gan institūcija, gan amatpersona, gan arī privāta persona, kurai ir deleģēta kāda uzdevuma veikšana (piemēram, sabiedriskais vides inspektors, kas uzliek sodu).

➔ Administratīvā akta apstrīdēšana

Personai, pirms vēršanās ar pieteikumu tiesā, jāiesniedz apstrīdēšanas iesniegums iestādē, kas izdevusi administratīvo aktu (AA), adresējot šo iesniegumu augstākai iestādei. Augstāka iestāde izskata lietu vēlreiz pēc būtības kopumā vai tajā daļā, uz kuru attiecas iesniedzēja iebildumi.

¹⁶ Parasti tā ir strukturāli augstākā iestāde ar ko zemākajai iestādei ir padotības attiecības. Taču var būt arī izņēmumi, kad kādā jomā kontroli veic cita iestāde, tāpēc uzmanīgi jāiepazīstas ar specifisko regulējumu (piemēram, lēmumu par būves pieņemšanu ekspluatācijā, ko pieņem pašvaldības būvvalde, var atcelt nevis pašvaldības dome, bet gan Valsts būvinspekcija).

¹⁷ APL 81.panta piektā daļa.

¹⁸ APL 76. (2) p.

¹⁹ APL 1.(1) un 1.(2).p.

Kādu administratīvo aktu var apstrīdēt?

Persona var apstrīdēt AA, kas neatbilst normatīvajiem aktiem pēc satura, vai kura pieņemšanas procedūrā bijuši būtiski pārkāpumi, proti, tādi pārkāpumi, kas varētu būt ietekmējuši gala rezultātu. [11.]

Parasti vides jomā iedzīvotāji un biedrības apstrīd AA, kas dod kādas tiesības citai personai – tiesības būvēt, izcirst mežu, paplašināt ražošanu utml. Proti, tiek apstrīdēti adresātiem labvēlīgi lēmumi. Pamatojoties uz APL, lai varētu atcelt šādus administratīvos aktus, nepieciešams, lai pastāvētu kāds no likumā minētajiem apstākļiem, tāpēc, apstrīdot labvēlīgu administratīvo aktu, tie jānorāda.

Adresātam labvēlīgu prettiesisku **administratīvo aktu var atcelt**²⁰, ja ir vismaz viens no šādiem apstākļiem:

- ✓ adresāts vēl nav izmantojis savas tiesības, kuras šis AA apstiprina vai piešķir;
- ✓ tiesību norma pieļauj AA atcelšanu un tā šajā administratīvajā aktā ir norādīta, izņemot gadījumu, kad AA prettiesiskuma cēlonis ir tieši šīs norādes prettiesiskums;
- ✓ AA palikšana spēkā skar būtiskas sabiedrības intereses;
- ✓ adresāts attiecīgā AA izdošanu panācis ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu, kukuļošanu, spaidiem, draudiem vai citām prettiesiskām darbībām;
- ✓ AA prettiesiskums ir tik acīmredzams, ka akta adresāts to varēja un viņam to vajadzēja apzināties.

Apstrīdēšanas termiņš ir viens mēnesis no brīža, kad jūs esat uzzinājuši, ka šāds AA ir izdots. Kopumā termiņš nedrīkst pārsniegt vienu gadu no AA spēkā stāšanās dienas.²¹

Apstrīdēšanas iesnieguma adresāts ir augstāka iestāde, bet jānosūta (jāiesniedz) tai iestādei, kas izdevusi AA. Iesniegumu par AA apstrīdēšanu iesniedz rakstveidā vai mutvārdos iestādei, kura to izdevusi. Ja iesniegums izteikts mutvārdos, iestāde to tūlīt noformē rakstveidā un iesniedzējs paraksta. Šo iesniegumu septiņu dienu laikā nosūta izskatīšanai augstākai iestādei.²² Iespēju iesniegt iesniegumu mutvārdos labāk būtu izmantot tikai ārkārtas situācijā, ja jums nav laika vai iespējas uzrakstīt pamatotu apstrīdēšanas iesniegumu.

Apstrīdēšanas iesnieguma saturs: iesniegumā ir jānorāda, kuru AA apstrīdat, kādā apjomā (visu vai tikai kādu daļu) un lūgumu, ko vēlaties, lai iestāde dara. Papildus ir vēlams norādīt arī apstrīdēšanas motīvus, proti, argumentus, kāpēc uzskatāt, ka administratīvais akts neatbilst normatīvajiem aktiem vai tā pieņemšanas gaitā konstatējami būtiski pārkāpumi. Ja iesniegumā par administratīvā akta apstrīdēšanu minēts apstrīdēšanas pamatojums, augstākas iestādes lēmuma pamatojumā norādāmi argumenti attiecībā uz šo iesniedzēja pamatojumu.²³ Turklāt vides jautājumos jau šajā stadijā personai būtu jānorāda uz no normatīvajiem aktiem izrietošajām personas tiesībām iesaistīties lēmumu pieņemšanā vides jautājumos, jo iestādei ir jāvērtē, vai konkrētā persona vispār var vērsties iestādē ar apstrīdēšanas pieteikumu.

²⁰ “Administratīvais akts ir tiesisks, ja tas atbilst tiesību normām, bet prettiesisks — ja neatbilst tiesību normām.” (APL 84.p.)

²¹ APL 79.panta otrā daļa.

²² APL 77.pants.

²³ APL 81.(4.) p.

AA darbības apturēšanā

Administratīvā akta darbība pēc vispārējā regulējuma apturas no dienas, kad iesniegums par apstrīdēšanu saņemts iestādē.²⁴ Atsevišķos gadījumos administratīvā akta darbība var arī netikt apturēta (piemēram, ja tiek apstrīdēts lēmums par būvatļaujas atcelšanu²⁵), tāpēc katru reizi uzmanīgi jāiepazīstas ar konkrētās jomas normatīvajiem aktiem.

Iestādes atbilde

Iestāde pieņem lēmumu mēneša laikā, taču tai ir iespējams to pagarināt uz četriem mēnešiem vai pat uz gadu, ja pastāv objektīvi iemesli, kāpēc mēneša laikā nav iespējams izlemt jautājumu. Ja iestāde pagarina termiņu, bet jūs uzskatāt, ka tas ir nepamatoti un tiek vienkārši vilcināts laiks, tad šo termiņa pagarinājumu var apstrīdēt iestādē un pēc tam pārsūdzēt tiesā. Tiesa sūdzību izskata rakstveida procesā. Tiesas lēmums nav pārsūdzams. Ja ir saņemta iestādes atbilde, apstrīdēt vajag tikai vienu reizi. Nav jānonāk līdz pašai augstākajai iestādei.

➔ Faktiskās rīcības apstrīdēšana

Persona, kura uzskata, ka iestādes plānotā vai jau iesāktā faktiskā rīcība aizskar vai var aizskart šīs personas tiesības vai tiesiskās intereses, var vērsties iestādē ar iesniegumu par iestādes nodoma mainīšanu attiecībā uz šo faktisko rīcību. Iestāde iesniegumu izskata un izvērtē pirms faktiskās rīcības veikšanas vai, ja tas iespējams, pirms tās pabeigšanas.²⁶

Tālāk jau privātpersona var apstrīdēt un pārsūdzēt šo iestādes lēmumu kā administratīvo aktu. Protī, no brīža, kad persona ir vērsusies tajā iestādē, kas veic faktisko rīcību, un saņēmusi iestādes atbildi, persona tālāk jau ar šo atbildi rīkojas kā ar administratīvo aktu un uzsāk iepriekšējā sadaļā aprakstīto procesu, apstrīdot iestādes atbildi augstākā iestādē.

Izņēmums: gadījumos, ja faktiskā rīcība, piemēram, jau ir pabeigta, privātpersona iesādes faktisko rīcību var apstrīdēt un pārsūdzēt tāpat kā administratīvo aktu, proti, uzreiz vērsties pie augstākās iestādes.

■ Vēršanās tiesā

Pēc tam, kad esat saņēmuši atbildi no iestādes un šī atbilde jūs joprojām neapmierina, jūs varat vērsties tiesā, lai tiesa veic tiesas kontroli pār iestādes izdotā administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu un lietderības apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros.

Izņēmums: tiesā var vērsties arī tad, ja iestāde vienkārši neatbild uz jūsu apstrīdēšanas iesniegumu, taču, lai nerastos lieki sarežģījumi tiesā, ieteicams tomēr atgādināt iestādei par jūsu apstrīdēšanas iesniegumu un censties noskaidrot, kāpēc joprojām neesat saņēmis atbildi. Ja iestāde joprojām nepamatoti vilcināsies, tad jāvēršas tiesā, aprakstot visus ar atbildes nesniegšanu saistītos apstākļus.

²⁴ APL 80.p.

²⁵ Būvniecības likuma 30.1 pants nosaka, ka “lēmuma par būvatļaujas atcelšanu, atzīšanu par spēku zaudējušu vai spēkā neesošu apstrīdēšana vai pārsūdzēšana neaptur šā lēmuma darbību”.

²⁶ APL 91.p.

➔ Vispārīgie jautājumi

Objektīvās izmeklēšanas princips

Administratīvajā procesā mazāka nozīme ir katras puses izvirzītajiem argumentiem un iesniegtajiem pierādījumiem, jo tiesai pašai ir jāmeklē argumenti un pierādījumi, nevis jāpaļaujas tikai uz pušu sniegtajiem.²⁷

Līdz ar to personai ir iespēja nealgojot juristu, pašai sevi pārstāvēt, jo tiesai ir “jāpaļidz” personai.

Tiesvedības instances

Administratīvo lietu pēc būtības izskata pirmās instances tiesa (Administratīvā rajona tiesa), bet pēc administratīvā procesa dalībnieka apelācijas sūdzības par šīs tiesas spriedumu — arī otrās instances tiesa (Administratīvā apgabaltiesa) apelācijas kārtībā.

Otrās instances tiesas spriedumu administratīvā procesa dalībnieks var pārsūdzēt kasācijas kārtībā. Augstākās tiesas Senāta administratīvo lietu departaments lietu vairs neskata pēc būtības, bet gan vērtē, vai apelācijas instances tiesa ir pareizi piemērojusi tiesību normas un nav pieļāvusi procesuālos pārkāpumus, izskatot lietu. Latvijā pašlaik ir tikai viena Administratīvā rajona tiesa, viena Administratīvā apgabaltiesa un viens Augstākās tiesas Senāta administratīvo lietu departaments.

Tiesvedības norise

Tiesa var izskatīt lietu gan mutvārdos, gan rakstveida procesā. Ja lietā esošie dokumenti ir pietiekami un tam rakstveidā piekritis pieteicējs un trešā persona (vides lietās tas parasti ir administratīvā akta adresāts), tiesa var izspriest lietu bez tiesas sēdes (rakstveida procesā). Ja tiesa skata mutvārdos, tad notiek tiesas sēde, kurā procesa dalībniekiem jāargumentē sava pozīcija.

Valsts nodeva

Par pieteikumu par lietas ierosināšanu tiesā maksā valsts nodevu 10 latu apmērā. Par apelācijas sūdzību maksā valsts nodevu 5 latu apmērā. Valsts nodeva jāsamaksā kādā bankā, kvīts jāpievieno pieteikumam. Par kasācijas sūdzību un blakus sūdzību valsts nodevu nemaksā.

Pārstāvji

Fiziskās personas var pārstāvēt pašas sevi vai pieaicināt kādu pārstāvi, kam nav pat obligāti jābūt juristam. Pārstāvību noformē ar notariāli apliecinātu pilnvaru. Fiziskā persona var pilnvarot savu pārstāvi arī mutvārdos iestādē vai tiesā uz vietas. Iestāde šo pilnvarojumu noformē rakstveidā, un pilnvarotājs to paraksta, bet tiesas sēdē dotais mutvārdu pilnvarojums ierakstāms tiesas sēdes protokolā.

Personu apvienības (piemēram, tās varētu būt vairākas fiziskās personas, kas kopīgi jau ilgstoši iestājas pret kādu lietu) - pārstāvību noformē ar notariāli apliecinātu pilnvaru vai apliecina ar līgumu, no kura izriet attiecīgās personas tiesības bez īpaša pilnvarojuma pārstāvēt personu apvienību.

²⁷ APL 114.p.

Juridiskās personas (piemēram, biedrības) - pārstāvību noformē ar rakstveida pilnvaru vai apliecina ar dokumentiem, no kuriem izriet amatpersonas tiesības bez īpaša pilnvarojuma pārstāvēt juridisko personu (parasti - izziņa no uzņēmuma reģistra par biedrības paraksttiesīgajām personām).

Pārstāvim izdotā pilnvarā īpaši norādāmas tiesības iesniegt pieteikumu, pilnībā vai daļā atteikties no pieteikumā ietvertā prasījuma, grozīt pieteikuma priekšmetu, atzīt prasījumu pilnībā vai kādā daļā, pārsūdzēt tiesas nolēmumu apelācijas vai kasācijas kārtībā, iesniegt izpildei izpilddokumentu, saņemt piespriesto mantu vai naudu un izbeigt izpildu lietvedību.

➔ Pieteikums tiesā

Pieteikuma iesniegšanas termiņš

Pieteikumu par administratīvā akta izdošanu, atcelšanu vai spēkā esamību var iesniegt viena mēneša laikā no dienas, kad ir stājies spēkā augstākas iestādes AA (lēmums par apstrīdēto AA). Pieteikumu par iestādes faktisko rīcību, ja termiņa ierobežojumu nenosaka citi likumi vai MK noteikumi, var iesniegt viena gada laikā no dienas, kad pieteicējam kļuvis zināms par iestādes konkrēto faktisko rīcību.

Pieteikuma priekšmets

Pieteikumu var iesniegt par:

- ✓ AA izdošanu, atcelšanu (pilnībā vai daļā, arī grozīšanu), spēkā esamību (atzīšanu par spēkā neesošu, atzīšanu par spēku zaudējušu, arī AA atzīšanu par spēkā esošu) vai atzīšanu par prettiesisku;
- ✓ iestādes faktisko rīcību;
- ✓ no ārējā normatīvā akta tieši izrietošu konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu, nepastāvēšanu vai to saturu, ja attiecīgās tiesiskās intereses nav iespējams realizēt ar iepriekšējos punktos minēto pieteikumu;
- ✓ publisko tiesību līguma atbilstību tiesību normām, tā spēkā esamību, noslēgšanu vai izpildes pareizību.²⁸

Pieteikuma forma un saturs

Pieteikumu iesniedz rakstveidā, tajā norādot:

- ✓ tās tiesas nosaukumu, kurai iesniegts pieteikums;
- ✓ pieteicēja, kā arī viņa pārstāvja, ja pieteikumu iesniedz pārstāvis, vārdu, uzvārdu un dzīvesvietu vai citu adresi, kurā persona ir sasniedzama. Ja pieteicējs vai viņa pārstāvis ir juridiskā persona, norāda tās nosaukumu, reģistrācijas numuru, ja tāds ir, un juridisko adresi;
- ✓ iestādes nosaukumu un adresi;
- ✓ pieteikuma pamatu un pierādījumus, ja tādi ir viņa rīcībā;
- ✓ prasījumu;
- ✓ prasījuma summu, ja tajā ietverts prasījums atlīdzināt zaudējumus;
- ✓ pieteikumam pievienoto dokumentu sarakstu, ja tādi ir pievienoti;
- ✓ pieteikuma sastādīšanas vietu un laiku.

²⁸ APL 184.p.

Pieteikumā var norādīt: atbildētāju, institūciju, kura to pārstāv, un tās adresi; prasījuma summu, ja pieteikumā ietverts prasījums atlīdzināt personisko kaitējumu un citas ziņas, kas var būt svarīgas lietas izskatīšanai.

Pieteikumu paraksta pieteicējs vai viņa pārstāvis. Ja pieteikumu pieteicēja vārdā iesniedz pārstāvis, viņš pieteikumam pievieno attiecīgu pilnvaru vai citu dokumentu, kas apliecina pārstāvja pilnvarojumu iesniegt pieteikumu. Pieteikumam var iesniegt pieteicējs vai viņa pilnvarota persona. Pieteikumam var nosūtīt arī pa pastu.

Pieteikumam pievieno dokumentus, kas apstiprina:

- ✓ valsts nodevas samaksu;
- ✓ lietas ārpusstiesas izskatīšanas kārtības ievērošanu, ja tāda noteikta likumā;
- ✓ apstākļus, uz kuriem pamatots prasījums.

Pieteikumu un tam pievienotos dokumentus iesniedz tiesā ar tik norakstiem, cik lietā ir atbildētāju un trešo personu.

Svarīgi pieteikumā koncentrēties uz konkrētās lietas apstākļiem, tāpēc visiem paskaidrojumiem, argumentiem un pierādījumiem jābūt tieši saistītiem ar konkrēto administratīvo aktu vai faktisko rīcību. Tiesu neinteresē ne amatpersonas iepriekšējā rīcība, ne tas, ko jūs domājat par kādu iestādi, jo tiesai vajag konkrētus pierādījumus konkrētā lietā. Svarīgi arī izklāstīt lietas būtību pēc iespējas strukturētāki, īpaši, ja tā ir sarežģīta lieta, kas prasa īpašas zināšanas, jo tiesnešiem tādas var nebūt. Tāpēc svarīgākā izcelšana arī ir ļoti būtiska.

Pārsūdzēta administratīvā akta vai faktiskās rīcības darbības apturēšana vai atjaunošana

AA darbība parasti jau ir apturēta ar brīdi, kad esat vērsušies iestādē, apstrīdot AA. Tomēr, ja, piemēram, vērsaties pa taisno tiesā, jo nav augstākas iestādes, kurā vērsties, tad - no dienas, kad pieteikums saņemts tiesā.

Vides jautājumos parasti pieteicējs (tas, kurš vērsas tiesā) nav administratīvā akta adresāts. Šādos gadījumos AA adresāts var lūgt tiesu, motivējot lūgumu, pilnībā vai daļēji atjaunot AA darbību. Lūgumu tiesa izskata 10 dienu laikā. Par šo tiesas lēmumu 10 dienu laikā var iesniegt blakus sūdzību.

Tiesa var atteikties pieņemt izskatīšanai lūgumu par AA darbības apturēšanu vai atjaunošanu, ja lūgums iesniegts atkārtoti un no tā neizriet, ka jautājuma izlemšanai būtiskie faktiskie vai tiesiskie apstākļi mainījušies. Par šādu tiesas lēmumu var iesniegt blakus sūdzību.²⁹

²⁹ APL 185.1 p.

4. Konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā

Pieteikums, ko iesniedz persona, tiek nosaukts par konstitucionālo sūdzību. Konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt ikviens persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās **pamattiesības aizskar zemākstāvošs normatīvais akts** (likums, MK noteikumi vai pašvaldību saistošie noteikumi, piemēram, pašvaldības teritorijas plānojums vai detālplānojums). Konstitucionālā sūdzība ir galējais līdzeklis tiesību aizsardzībai.

■ Teritorijas plānojuma apturēšana vai atcelšana

Šai brošūrā kā piemēru izmantosim tieši teritorijas plānojuma atcelšanu, kas ir aktuāls jautājums, un, visticamāk, tieši par plānojumiem sagaidāmas sūdzības arī nākotnē, turklāt šajā jautājumā jau ir izveidojusies tiesu prakse.

Taču tālāk apskatītie vispārīgie principi par konstitucionālo sūdzību izmantojami arī citu vides normatīvo aktu apstrīdēšanas gadījumā.

Plānojumu (vai tā daļu)³⁰ var apturēt vai atcelt:

- ✓ plānošanas procedūras neievērošanas dēļ,
- ✓ plānojumā ietvertu risinājumu dēļ, ja tie neatbilst citiem normatīvajiem aktiem vai plānošanas principiem.

Lai iesniegtu konstitucionālo sūdzību, personai pirms tam ir jāizmanto visas ārpustiesas iespējas.

Apstrīdot kādu vides normatīvo aktu, visdrīzāk pirms vēršanās Satversmes tiesā būtu jāiziet administratīvās tiesas procedūra, taču katrs gadījums ir individuāls, tāpēc katrā atsevišķā gadījumā ir jāseko normatīvajos aktos noteiktajai procedūrai.

Ja konstitucionālās sūdzības izskatīšana ir vispārsvārga vai ja tiesību aizsardzība ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem nevar novērst būtisku kaitējumu sūdzības iesniedzējam, Satversmes tiesa var lemt par sūdzības izskatīšanu, pirms ir izmantoti visi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka nav nepieciešams saņemt atteikumu no pašvaldības vai Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas (turpmāk –RAPLM), pirms vērsties Satversmes tiesā, jo vēršanos šajās iestādēs nevar uzskatīt par vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu, kuru izmantošana pirms vēršanās tiesā, ir obligāta citos gadījumos.[14.]

Taču ņemot vērā faktu, ka konstitucionālās sūdzības sastādīšana ir laikietilpīgs process, efektīvi ir paralēli tam iesniegt iesniegumu gan pašvaldībā, gan RAPLM- ar lūgumu izvērtēt plānojumu un apturēt tā darbību.

³⁰ Ar plānojumu saprotot gan teritorijas plānojumu, gan detālplānojumu.

➔ Ārpustiesas izskatīšana

Gadījumā, ja persona uzskata, ka spēkā stājušais plānojums pārkāpj tās tiesības un intereses, pastāv vairākas iespējas vērsties pret plānojumu, pirms iešanas uz Satversmes tiesu. Taču jāzina, ka plānojuma gadījumā ārpustiesas izskatīšana nav obligāta.

▪ Vēršanās pašvaldībā

Persona var vērsties (ieteicams rakstveidā, pamatojot savu viedokli) vietējās pašvaldības domē, lūdzot atcelt plānojumu vai tā daļu. Pašvaldībā ir vērts vērsties, ja agrāk nekādi iebildumi nav pausti. Savukārt, ja personai jau ir gara sarakste ar pašvaldības domi par šo jautājumu un jau iepriekš paredzams, ka pašvaldības dome nemainīs savu nostāju, lai lieki netērētu laiku, pašvaldībai var arī nerakstīt vēstuli.

▪ Vēršanās RAPLM

Persona var vērsties pie Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministra, lūdzot apturēt plānojuma vai tā daļas darbību. To var darīt neatkarīgi no tā vai persona pirms tam ir vērsusies pašvaldībā vai nē. RAPLM var vērsties arī vienlaicīgi ar vēršanos pašvaldībā. Atbilstoši likuma Par pašvaldībām 49. pantam, ministrs ar motivētu rīkojumu var apturēt pašvaldības saistošos noteikumus vai to daļu.

Ja dome nepieņem lēmumu par teritorijas plānojuma vai konkrētās tā daļas atcelšanu, tai jāiesniedz Satversmes tiesā pieteikums par ministra rīkojuma atcelšanu. Šajā gadījumā rīkojums par domes saistošo noteikumu vai cita normatīvā akta vai to atsevišķu punktu darbības apturēšanu saglabā savu spēku līdz Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanai. Ja dome noteiktajā laikā neveic nekādas darbības, nelikumīgais teritorijas plānojums (vai tā daļa) atzīstams par spēku zaudējušu.

▪ Kontrole administratīvā procesa ietvaros

Ja esat iesniedzis pieteikumu administratīvajā tiesā un viens no argumentiem, kāpēc administratīvais akts vai faktiskā rīcība uzskatāma par prettiesisku ir tāds, ka tieši teritorijas plānojumā ir pārkāpumi un tas būtu uzskatāms par prettiesisku, tiesa, pārbaudot administratīvā akta vai faktiskās rīcības tiesiskumu, šaubu gadījumā pārbauda, vai iestādes piemērotā vai administratīvajā tiesas procesā piemērojamā tiesību norma atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Ja tiesa atzīst, ka pašvaldību saistošie noteikumi (piemēram, teritorijas plānojums vai detālplānojums) neatbilst MK noteikumiem vai likumam, tā attiecīgo tiesību normu nepiemēro. Ja attiecīgā normatīvā akta izdevējs nav administratīvā procesa dalībnieks, spriedumu vai lēmumu tiesa nosūta normatīvā akta izdevējam un Tieslietu ministrijai.

Proti, arī administratīvā procesa ietvaros tiesa var konstatēt, ka plānojums konkrētajā daļā ir prettiesisks. Atšķirībā no Satversmes tiesas, Administratīvā tiesa nevar atcelt plānojumu, bet gan vienkārši nepiemērot konkrētajā lietā.

Ja tiesa uzskata, ka tiesību norma neatbilst ne tikai likumiem, bet arī Satversmei vai starptautisko tiesību normai, tā tiesvedību lietā aptur un nosūta motivētu pieteikumu Satversmes tiesai. Pēc Satversmes tiesas lēmuma vai sprieduma spēkā stāšanās, tiesa tiesvedību lietā atjauno un turpmākajā tiesvedībā pamatojas uz Satversmes tiesas viedokli.

➔ **Konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā**

Konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt 6 mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma spēkā stāšanās.³¹ Tā kā plānojuma gadījumā ārpusstiesas izskatīšana nav obligāta, šis termiņš nav saistošs (attiecībā uz plānojuma spēkā stāšanās dienu).

Konstitucionālās sūdzības iesniedzējam Satversmē garantēto tiesību aizskārumu rūpīgi jāpamato.

Piemēram, teritorijas plānojums, visticamāk, var aizskart Satversmes 115.pantā garantētās tiesības uz labvēlīgu vidi “valsts aizsargā ikviena *tiesības dzīvot labvēlīgā vidē*, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu”, kā arī 105.pantā garantētās tiesības, kas nosaka, ka “ikvienam ir *tiesības uz īpašumu*. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret tainīgu atlīdzību”.

Cits piemērs, Satversmes 115.pants aptver arī regulējumu par stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma (turpmāk – SIVN) veikšanu, jo šis novērtējums ir tiešā veidā saistīts ar vidi un labvēlīgas vides garantēšanu un ievērošanu plānošanas procesā. Ja vērsaties tiesā, jo teritorijas plānojumam nav veikts SIVN, tad jūsu aizskartās Satversmē garantētās tiesības ir 115 pantā noteiktās, taču tās ir precizētas normatīvajos aktos, kas paredz SIVN veikšanu.

Satversmes tiesas sprieduma spēks

Satversmes tiesas spriedums ir obligāts visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Satversmes tiesas spriedums ir galīgs. Tas stājas spēkā pasludināšanas brīdī.

Tiesību norma (akts), kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

➔ **Pieteikums Satversmes tiesā**

Pieteikums par lietas ierosināšanu iesniedzams rakstveidā un to jāparaksta iesniedzējam (ja iesniedzēji vairāki- tad visiem).

Pieteikumā jānorāda:

- 1) pieteikuma iesniedzējs;
- 2) institūcija vai amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu;
- 3) lietas faktisko apstākļu izklāsts;
- 4) pieteikuma juridiskais pamatojums;
- 5) prasījums Satversmes tiesai;

³¹ Satversmes tiesas likuma 19.2 panta ceturrtā daļa

Papildus jāpamato, ka:

- 6) ir aizskartas Satversmē noteiktās pieteikuma iesniedzēja pamattiesības;
- 7) ir izmantoti visi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, vai arī tādu nav.

Pieteikumam pievieno paskaidrojumus un dokumentus, kas nepieciešami lietas apstākļu noskaidrošanai un dokumentus, kas apliecina, ka izmantoti visi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi gadījumos, kad tādi ir.³²

Būtiski, lai juridiskais pamatojums ir rūpīgi izstrādāts, jo, izskatot konstitucionālo sūdzību, **Satversmes tiesa var atteikties ierosināt lietu arī gadījumos, kad sūdzībā ietvertais juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai.**

Lēmumu par lietas ierosināšanu vai par atteikšanos ierosināt lietu kolēģija (trīs tiesnešu sastāvā) pieņem mēneša laikā no pieteikuma iesniegšanas dienas. Sarežģītās lietās šo termiņu var pagarināt līdz diviem mēnešiem.

Pieteikuma iesniedzējs procesuālās darbības Satversmes tiesā var veikt pats vai ar pilnvarota pārstāvja starpniecību.

³² Satversmes tiesas likuma 18.pants un 19.2 pants.

Nobeigums

Kā redzam no šīs brošūras satura, tad pārzināt tikai vides tiesības, kuras neapšaubāmi ir ārkārtīgi plašas, bet ne vienmēr atbilstoši integrētas arī citās likumdošanas regulētajās sfēras, kas izsauc ne mazums pretrunu, nav pietiekami, lai sabiedrība spētu efektīvi iesaistīties vides aizsardzības procesos, ko tai kā tiesības sniedz Vides aizsardzības likums.

Diemžēl vides tiesību aizskārums gadījumi Latvijā nemazinās, tie iegūst tikai citas izpausmes. Ja pirms 10 gadiem aktuāla bija cīņa par pieeju vides informācijai vispār, īpaši attiecībā uz ražošanas uzņēmumu radītajām slodzēm vidē un vides kvalitāti labvēlīgās dzīvesvides izpratnē, tad šodien vides tiesību joma būtiski savijas ar teritorijas attīstības un būvniecības jomām, lielākos konfliktus un pārkāpumus radot tieši šajās darbības sfērās.

Neskatoties uz Latvijas attīstības panākumiem, demokrātijas līmenis, kas ietver sabiedrības līdzdalību valsts pārvaldē, kā arī sabiedrības attiecības ar valsti, joprojām nav uzskatāms par atbilstošu mūsdienu prasībām. Subjektīvisma faktors valsts un pašvaldību pārvaldē bremsē daudzas iniciatīvas un sadarbības centienus starp sabiedrību un valsti. Tai skaitā arī ieinteresētība sabiedrības iesaistē vides jautājumos liek vēlēties labākus rezultātus.

No otras puses, aktīvākā sabiedrības daļa nevar samierināties ar notiekošo un ir gata va izmantot savas tiesības, lai vērstos pret darbību vai bezdarbību no jebkuras personas puses, kas apdraud vidi Latvijā. Pēdējos gados ierosinātie tiesvedības procesi ir tam pierādījums.

Diemžēl pieredze rāda, ka sabiedrība nav kompetenta jautājumos, kas saistīti ar tiesvedību, tādēļ Orhūsas konvencijā noteiktās tiesības par pieeju tiesu varai ir grūti izmantot. Valsts interese, lai veicinātu šo tiesību izmantošanu, arī nav pietiekama.

Šādos apstākļos svarīgs ir ikviens mēģinājums stiprināt sabiedrības kapacitāti – zināšanas un prasmes – aizsargāt vidi un savas tiesības uz labvēlīgu vidi ar tiesiskiem instrumentiem. Autori cer, ka zināmā mērā šī brošūra ir palīdzējusi to īstenot.

Literatūras avotu saraksts

1. Vairāki avoti: Satversmes tiesas 8.02.2007. spriedums lietā Nr. 2006-09-03 (11. punkts) un 21.12.2007. spriedums lietā Nr. 2007-12-03 (13. punkts).
2. Satversmes tiesas 02.14.2003. spriedums lietā Nr. 2000-14-04 par bīstamo atkritumu sadedzināšanas iekārtas izveidošanu Olainē.
3. Vanaga I., Duļevska L. „Sabiedrības iespējas ietekmēt publiskās varas lēmumu būvniecības un vides jomā”. LU Juridiskās fakultātes pētnieciskais darbs, zin. vad. Meiere S., 2005. <http://delna.lv/spriedumi> (skatīts 10.05.2007.)
4. MK noteikumi Nr. 294 “ Kārtība kādā piesakāmas A,B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas, B un C kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai. (09.07.2002.), 29.-30 p.
5. MK noteikumi Nr. 87 “Kārtība, kādā novērtējama paredzētās darbības ietekme uz vidi”(17.02.2004.)
6. MK noteikumi Nr. 112 “Vispārīgie būvnoteikumi” (01.04.1997.)
7. MK noteikumi Nr. 331 “Paredzētās būves publiskās apspriešanas kārtība” (22.05.2007.)
8. Satversmes tiesas 28.11.2007. lēmums lietā Nr. Nr. 2007-16-03 „Par Ikšķiles novada teritorijas plānojuma grozījumu 2006-2010 lauku teritorijai daļas, kas paredz daudzdzīvokļu māju apbūvi nekustamajā īpašumā „Pēterkalni”, atbilstību LR Satversmes 115.pantam”.
9. Satversmes tiesas 8.02.2007. spriedums lietā Nr. 2006-09-03 “Par Garkalnes pagasta padomes teritorijas plānojuma daļas, kas paredz Lielā Baltezera applūstošās teritorijas apbūvi, atbilstību LR Satversmes 1. un 115. pantam”.
10. Satversmes tiesas 21.12.2007. spriedums lietā Nr. 2007-12-03 “Par Ādažu novada teritorijas plānojuma daļas, kas paredz Lielā Baltezera applūstošās teritorijas apbūvi, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam”.
11. Senāta Administratīvo lietu departamenta 22.06.2006. spriedums lietā Nr.SKA-255 (Saburovas lieta).
12. Vairāki avoti: Satversmes tiesas 17.01.2008. spriedumu lietā Nr.2007-11-03 un Satversmes tiesas kolēģijas 25.05.2007. lēmums par lietas ierosināšanu (biedrības „Koalīcija dabas un kultūras mantojuma aizsardzībai” intereses pamatoftību un tiesību aizskāruma esamību sakarā ar pieteikumu, kurā biedrība lūdz ST izvērtēt Rīgas teritorijas plānojuma daļas, kas attiecas uz Rīgas brīvostas teritoriju, atbilstību Satversmes 1.un 115.pantam).
13. Senāta Administratīvo lietu departamenta 15.03.2006. nolēmums lietā Nr. SKA-123.
14. Satversmes tiesas 26.04.2007. spriedums lietā Nr.2006-38-04.

Satura radītājs

Priekšvārds	2
1. Orhūsas konvencijas prasības Latvijas normatīvajos aktos	3
Sabiedrības tiesības vides jomā	3
1. pīlārs - sabiedrības tiesības uz pieeju vides informācijai	4
Ko nozīmē vispusīga, pilnīga un pamatota informācija sabiedrībai?	5
2. pīlārs- sabiedrības tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā	6
Līdzdalība lēmumu pieņemšanā par projektiem un atļaujām	6
Līdzdalība politiku, plānu un programmu izstrādē	7
3. pīlārs- tiesu pieejamība	9
2. Kas jāizvērtē, pirms vērsšanās pie tiesas	10
Kuri normatīvie akti ir par pamatu sabiedrības tiesībām vērsties tiesā vides jautājumos?	10
Kas ir vide?	10
Ko tiesas uzskatīs par vides jautājumu un ko neuzskatīs?	11
Ar ko tiesvedība vides jomā atšķiras no citām tiesvedībām?	11
Kas var vērsties tiesā?	12
Vai ir jāpierāda sava ieinteresētība vides lietā?	12
Vai pret jums var vērsties par to, ka esat uzsākuši tiesvedību?	14
Par ko var vērsties tiesā ?	14
Vai neesat nokavējuši termiņus?	15
3.Administratīvā tiesvedība	16
Ārpustiesas izskatīšana – apstrīdēšana	16
Administratīvā akta apstrīdēšana	16
Faktiskās rīcības apstrīdēšana	18
Vērsšanās tiesā	18
Vispārīgie jautājumi	19
Pieteikums tiesā	20
4. Konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā	22
Teritorijas plānojuma apturēšana vai atcelšana	22
Ārpustiesas izskatīšana	23
Konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā	24
Pieteikums Satversmes tiesā	24
Noslēgums	26
Literatūras avotu saraksts	27

Mixed Sources

Product group from well-managed
forests and other controlled sources

Produktu grupa no labi
apsaimniekotiem mežiem un
citām kontrolētām ieguves vietām

Cert no. SW-COC-002823
www.fsc.org

© 1996 Forest Stewardship Council

Salikts un drukāts SIA Jelgavas tipogrāfija uz FSC sertificēta papīra
Maketētājs: Salvījs Bilinskis

REĢIONĀLAIS VIDES CENTRS
Centrālai un Austrumeiropai